

## FILOZOFIA AKO ŽITÁ SKÚSEŇ

## Rozhovor s Ágnes Heller



**Ágnes Heller** (1929) je maďarská filozofka a disidentka židovského pôvodu. Najväčší vplyv na jej rané myslenie mal György Lukács. Po maďarskom povstaní roku 1956 musela odísť z univerzity. V roku 1968 sa postavila proti okupácii Československa. V 70-tych rokoch sa rozhodla spolu so svojím manželom Ferencom Fehérom emigrovať do Austrálie. Od roku 1986 pôsobila na new-yorskej The New School for Social Research, kde prevzala katedru po Hannah Arendt. Ágnes Heller získala za svoju prácu množstvo ocenení (napr. dánsku Sonningprisen za prínos k európskej kultúre alebo Goetheho medailu, ktorú udeľuje Spolková republika Nemecko). Vo svojich posledných prácach sa zameriava na otázky etiky a estetiky (Shakespeare), venuje sa politickej filozofii, teórii modernity. Stále sa osobne angažuje a vstupuje do politických diskusií v Maďarsku

aj vo svete. Medzi jej hlavné práce patria: *Can Modernity Survive?* (1990), *An Ethics of Personality* (1996), *Immortal Comedy: The Comic Phenomenon in Art, Literature, and Life* (2005), *A Theory of Feelings* (2009), *A Short History of My Philosophy* (2010), *The Concept of the Beautiful* (2012).

**Vladislav Suvák:** *V 50-tych a 60-tych rokoch ste patrili k neortodoxným marxistom. Vaše práce inšpirovali viacerých intelektuálov k novým interpretáciám Marxa. Dnes sa už za marxistku nepovažujete. Podľa vás skončila éra veľkých príbehov, ktoré prichádzajú s univerzalistickými výkladmi sveta. V rozhovore s Josephom G. Feinbergom ste konštatovali, že v modernom svete rozvíja každý svoju osobnú filozofiu. Znamená to, že kritické myslenie sa musí vzdať akýchkoľvek nárokov na zmenu sveta?*

**Ágnes Heller:** Filozofia bola vždy kritická. Presnejšie, kritickosť je jedným z najvýraznejších charakteristických znakov literárneho žánru zvaného filozofia. Napokon, prvý filozof, Sokrates, bol odsúdený na smrť za svoju kritickosť – takisto ako Seneca, Boethius,

Giordano Bruno. Spomedzi všetkých „zamestnaní“ patrí v kategórii tých stíhaných filozofii prvé miesto. Termínom „kritická filozofia“ sa označuje len jedna z filozofických škôl, pre ktorú je charakteristická marxistická kritika modernej (kapitalistickej, konzumnej) spoločnosti. Keď tvrdím, že dnes filozofické školy neexistujú a že filozofia sa stáva osobnou záležitosťou, je to jednoducho opis skutočnosti. Mám na mysli to, že v súčasnosti ide o splynutie dvoch programov: Hegelovho, podľa ktorého filozofia predstavuje našu pojmovo vyjadrenú súčasnosť, a Nietzscheho, podľa ktorého filozofia je autobiografiou. Aj filozofi píšuci z osobného hľadiska vyjadrujú našu súčasnosť v pojmoch, no ich pohľad vychádza zo žitej skúsenosti. Neformulujú nároky na existenciu nejakej večnej „Pravdy“ ani nepostulujú historickú nevyhnutnosť absolútneho poznania. Filozofi už od Sokrata vždy chceli zmeniť svoj svet; všetci boli zamilovaní do politiky. Táto ich láska nikdy nebola a doteraz nie je opätovaná. Niektorí tradiční i niektorí osobne píšuci filozofi to už vedeli. Záujem o politiku nezanikol; zanikla ilúzia, že filozofi vedia všetko lepšie, že dokážu ukázať „tú správnu cestu“ k „spravodlivej spoločnosti“.

**V. S.:** *Karl Marx veril, že právo bude v beztriednej spoločnosti zbytočné, lebo všetci budú konať morálne. Aj starovekí moralisti si mysleli, že tí, ktorí konajú zdatne (gr. *fronimoi*, *spúdaioi*), zákony nepotrebujú. Ale zároveň si uvedomovali, že zdatne konajúci ľudia tvoria v spoločnosti menšinu, a preto vytvárali uprostred „spoločnosti bláznov“ „spoločenstvá múdrych“. Mohli by sme v tomto zmysle povedať, že Marx bol „romantik“, zatiaľ čo grécki vzdelanci boli skôr „realisti“?*

**Ágnes Heller:** Marx bol predstaviteľom romantickej verzie osvietenstva; bol v tejto kategórii oneskorencom. Veril v zdokonaľovanie ľudskej prirodzenosti a spoločne s Rousseauom či Fourierom podliehal ilúzii, že v „spravodlivej“ spoločnosti sa ľudia budú správať ako „morálne bytosti“. Reagoval tak istým spôsobom na Spinozov a Kantov politický realizmus; tí, vedeli, že ľudia potrebujú také inštitúcie (zákony), pod vplyvom ktorých sa budú správať prinajmenšom slušne.

**V. S.:** *Neskoré práce Michela Foucaulta ukázali, že antické etické učenia boli zamerané na individuálnu snahu dať vlastnému životu určitý smer. Hlavným cieľom gréckych filozofov nebolo vysvetľovať svet, ale hľadať cesty, ako v ňom žiť dobre a šťastne. Myslíte si, že filozofia má v modernej dobe podobnú úlohu? Alebo inak: Na čo ešte potrebujeme filozofiu?*

**Ágnes Heller:** Ani jeden filozof nepodliehal ilúzii, že by mohol urobiť ľudí šťastnejšími. Filozofi iba opisovali tých šťastných a hovorili ľuďom, prečo sú títo ľudia šťastní (odpoveď spravidla znela: Šťastnými ich robí cnosť.). Či filozofia dokáže naučiť cnosti – to bola vždy sporná otázka. Títo filozofi ďalej tvrdili, že aj pravdivé poznanie sveta dokáže urobiť z ľudí šťastných ľudí alebo ich aspoň zmieriť s ich osudom. Moderná politická filozofia nastoľuje otázky nielen na individuálnej, ale aj na politickej úrovni. Má ktokoľvek právo robiť ľudí šťastnými proti ich vôli? A dokáže to niekto? (Odpoveď bola vždy negatívna.)

**V. S.:** *Myslíte si, že osobná filozofia ako vedomá snaha jednotlivcov dať svojmu životu kritický rozmer môže viesť k postupnej premene sveta, v ktorom žijú? Zmení sa náš svet, ak zmeníme sami seba?*

**Ágnes Heller:** Podobne ako všetky literárne žánre (napr. tragédia či komédia) aj filozofia vychádza z vlastnej tradície. Istý druh poznania tradície patrí k praxi daného žánru. Hranice žánru nie sú vôbec pevné, ale skutočne existujú. Napríklad „náučná poézia“ nie je filozofiou, a to napriek tomu, že niektorí filozofi písali vo veršoch. Na druhej strane estetika je podžánrom filozofie – podobne, ako sú jej podžánrami filozofia prírody či filozofia náboženstva. Po úpadku metafyziky a epistemológie začali tieto disciplíny nadobúdať takmer ústredné postavenie.

**V. S.:** *Ak vezmeme do úvahy, ako sa zmenil svet za posledných dvesto rokov, mali by sme si položiť otázku, či takí významní myslitelia moderny ako Hegel, Marx alebo Nietzsche majú ešte čo povedať našej dobe. Myslíte si, že ak chceme porozumieť sebe a svetu, v ktorom žijeme, mali by sme viesť dialóg s Marxom alebo Nietzsche?*

**Ágnes Heller:** Či nám Hegel, Marx, Nietzsche majú čo povedať? Dokonca aj Platón a Aristoteles nám môžu povedať veľa! Filozofia totiž nie je falzifikovateľná. Lepšie povedané, všetky filozofie boli falzifikované, no nijako tým neutrpeli; sú stále zdrojom chápania sveta, sebachápania a spirituálneho potešenia.

Zhováral sa *Vladislav Suvák*.

Z anglického originálu preložila *Lubica Hábová*.